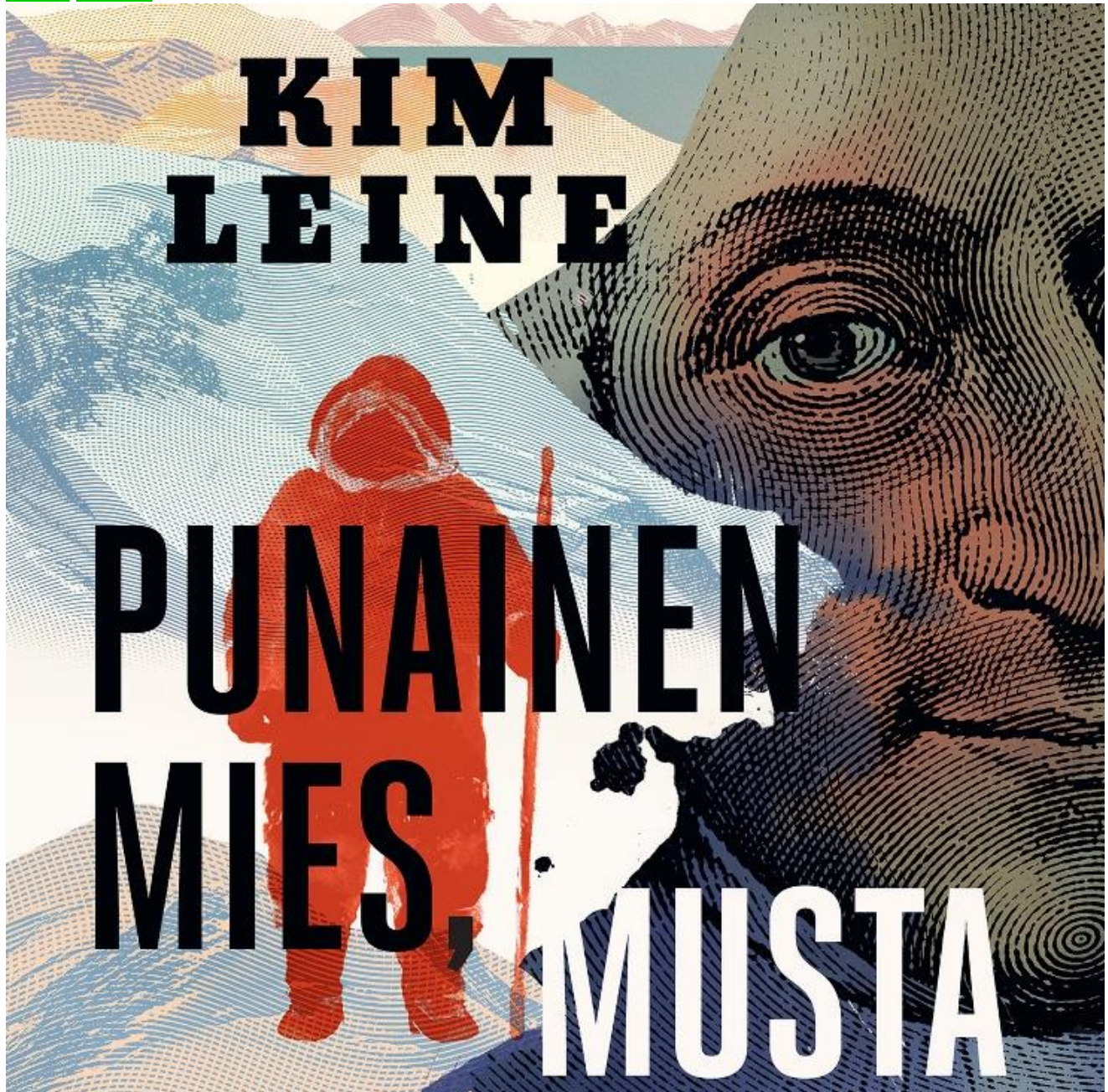

Kim Leine: Punainen mies, musta mies

PM/31 ADMIN

Pappi ja paholainen – RIITTA VAISMAA (13.1.2020)

Kim Leine on palannut Grönlantiin ja lähetystyöhön uudessa romaanijärkeleessään *Punainen mies, musta mies*. Viehätyin samoissa maisemissa tapahtuneeseen romaaniin *Ikuisuusvuonon profeetat* (2014). Grönlanti-trilogian toisessa osassa on paljon yhteneväisyyksiä ensimmäiseen, mutta toinen on ensimmäistä synkempi ja raskaampi. *Ikuisuusvuonon profeettojen* taitamattomuudessaan sympaattisesti toilailevaa lähetysaarnajapäähenkilöä jään kaipaamaan. Tässä teoksessa pappi on todellakin musta mies.

Romaanin rungon muodostavat otteet Grönlannissa elämäntyönsä tehneen pappi Hans Egeden päiväkirjoista vuosilta 1721-35. Egede on historiallinen henkilö, mutta Leine varoittaa uskomasta sanomisiinsa liian suoraviivaisesti. Hän korostaa jälkisanoinaan romaanin fiktiivisyyttä, vaikka kiittääkin historiaa dokumentoineita.

Tanskan kruunu pyrkii vahvistamaan asemiaan Grönlannissa ja lähettää sinne siirtokuntaa varten hallinnollisen ja sotilaallisen johtajan, työväen, hevoset, rakennustarpeet. Grönlanti ei ole houkuttelevin paikka, joten porukka saadaan kootuksi miten kuten. Kuvernööriksi lähtevä Pors on armeijaurallaan syrjäpolulla, ja työväki kootaan vangeista. Parikymmentä paria saadaan lähtijöiksi, kun riittävä määrä nuoria rangaistusvankeja naitetaan keskenään kenenkään haluja kyselemättä. Kuvernööri ja varuskunnan komendantti kiistelevät vallasta, johon kummastakaan ei oikein ole. Varsinkaan kuvernööri Pors ei näe kuin oman etunsa. Kunnialaukauksia ammutaan vähäisestäkin syystä, ja viina virtaa.

Pappi Egede on tullut saarelle jo kahdeksan vuotta siirtokuntalaisia aiemmin. Hänen mukanaan on Lofoteilta muuttanut perhe, parikymmentä vuotta Egedeä vanhempi vaimo ja heidän neljä lastaan. Leine rinnastaa onnistuneesti uuden opin ja vanhan hengellisyyden. Kristillinen herätys, kaste ja Lutherin opit eivät tunnu alkuperäisväestöstä sen kummoisemmilta kuin kotoperäiseen hengellisyyteen kuuluva henkien manaaminen ja ruumiista poistuminen.

Romaanissa rakennetaan maallista hallintoa ja levitetään kristinuskkoa. Maallinen ja kristillinen valta ja valloitus kulkevat käsi kädessä. Tavallinen kansa ei osaa eroa tehdä. Ne, jotka osaisivat, käyttävät tilannetta hyödykseen.

Henkilögalleria on Leinen tapaan laaja, ja perusjuoneen limittyä useita pieniä elämäntarinoita. Välillä moniäänisyys on peittää punaisen langan. Ihmisiä syntyy ja kuolee, enimmäkseen kuolee. Rakastetaan tai ainakin rakastellaan, ehkä paremminkin naidaan ja pannaan, papin aamenen jälkeen ja etenkin sitä ilman. Niin silmäntekevät tanskalaiset tulokkaat kuin villitkin, kuten Egede kutsuu alkuperäisasukkaita, huoraavat ja juopottelevat.

Punainen mies, musta mies ei ole helppoa luettavaa. Teosjärkäle on massiivinen ja raskaskin, ja tarina on enimmiltään synkkä. Vakavaksi en romaania silti sanoisi. Kirjailijan ironinen suhtautuminen tuo koko teoksessa mukaan helpottavaa huumoria, joka näkyy usein pienissä yksityiskohdissa.

Ehkä romaanin rakenteen vaatavuus saa lukijan ajoittain jos ei eksiysiin niin ainakin kokoamaan ajatuksensa, jotta tietää, kuka puhuu ja kenestä. Henkilöitä on paljon, näistä isolla osalla on kuitenkin vain sivurooleja.

Minäkertojia on kymmenkunta, joten saa olla tarkkana, että pysyy juonessa mukana. Jos on minäkertojia useita, niin myös hän-pronominin viittauksista selvittääkseen saa ponnistella. Yhdessä kappaleessa saatetaan viitata kolmeenkin häneen.

Elämä syrjäisillä saarilla on ankaraa. Nälkä, köyhyys, kylmyys ja kulkutaudit koettelevat. Hädin tuskin elävät ja jo kuolleet viruvat kurassa ja saastassa rinta rinnan. Taudit tappavat, eikä kohta ole jäljellä montakaan niistä, joista ja joiden jälkikasvusta oli määrä luoda uusi yhteiskunta. Lääkäri kuuluu teoksen sympaattisiin hahmoihin, vaikka hänellä ei ole juuri muita keinoja kuin kuppaus ja suoneniskentä. Viinaa on, vaikka kaikesta muusta on puute. Tanskalaiset opettavat villitkin juopoiksi. Mihin tahansa ongelmaan kuvernöörillä on vain kyseenalainen ratkaisu: nostetaan viina-annosten määrää. Viinaa tarjoaa myös lääkäri, kun ei muuta ole.

Vaikka olot ovatkin kohtuuttoman vaikeat, väkivalta jäi silti ihmetyttämään. Väkivalta ei ole vain oppimattomien tapa reagoida asioihin. Pappikin mukiloi vaimonsa ja lastensa lisäksi siirtokuntalaisia ja alkuasukkaita, jos nämä eivät ole tottelevaisia ja oppivaisia. Egeden pinna ei ole järin pitkä.

Lähetystyön mahdottomuutta ja sattumavaraisuutta Leine kuvasi jo *Ikuisuusvuonon profeetoissa*. Nyt pappi Egede käy päin oppimattomuutta ja vanhoja perinnäistapoja aseinaan Luther ja Augsburgin tunnustus, luterilaisen kirkon tärkein tunnustuskirja. Parin sadan vuoden takainen reformaatio ja Lutherin periaatteet tuskin auttavat usein lukutaidottomien villien käännätyksessä. Iloiset herrnhutilaiset maallikkosaarnaajat saavuttavat tavalliset ihmiset tunteikkaalla ja lempeämmällä julistuksellaan paremmin kuin Egede ehdottomuudellaan. Egeden yksioikoisuus ja vankkumaton vakaumuksellisuus eivät auta kristinuskon levityksessä. Leine osaa hymyillä hirtehisesti mustan papin ehdottomuudelle.

Hans Egeden vastinpari on Appaluottog, punainen mies. Egeden ja Appaluottogin kamppailu sieluista ja ehkä vallastakin kulkee läpi romaanin. Punainen mies on henkien manaaja, hän tekee ruumistaan poistamalla outoja ylikuonnollisia matkoja ja hankkii näin paljon tärkeitä tietoja, joilla kirjailija saa taitavasti kuvatuksi mm. emämaan tapahtumia. Vaikka Appaluottog, yksi monista minäkertojista, on pitkiä aikoja poissa kerronnan keskiöstä, hän on aina läsnä vähintään Egeden ajatuksissa.

Egede näkee Appaluottogin paholaisena. Pappi taitaa olla kilpailijalleen kateellinen. Tämän tiedot ja osaaminen ovat ylivertaisia, ja hänessä on inhimillisyyttä, jota tiukalta Egedeltä puuttuu. Kaikista kateuden syistä Egede ei edes tiedä tai rohkene tietää.

Miehet eivät kilpaile vain aatteista ja sieluista. Egede on pelastanut leskeksi jääneen Appaluottogin pojan ottamalla tämän oman vaimonsa huostaan ja kasvatettavaksi. Egede kiintyy poikaan, jota pojan isä kutsuu

alkuperäiskielellä nimellä Paapa ja joka saa kristilliseksi nimekseen Frederik Christian. Hänestä tulee Egedelle rakkaampi kuin omat pojat konsanaan. Hän kulkee lähetysmatkoilla Egeden kanssa ja on villien kieltä taitavana papille suureksi avuksi. Appaluottog haluaa monta kertaa Paapan takaisin, mikä ei Egedelle käy. Pojan lopullinen kohtalo on surullinen.

Toisesta tappiostaan Egede ei ehkä edes tiennyt. Pappi on päivä- ja viikkokausia herätys- ja kastematkoillaan. Vaimo Getrudilla ei ole mitään sitä vastaan, että miehekäs manaaja käy vierailuilla makuuhuoneessa.

Getrud on Leinen romaanin kiintoisimpia hahmoja. Hän on huomattavasti miestänsä vanhempi. Gertrud oli jo jäämässä naimattomaksi, kun hän järjesti itsensä jo pikkupojasta tuntemansa Hansin puolisoksi. Gertrud ja Hans rakastavat toisiaan. Kun Gertrud kuolee, tulee näkyviin, miten Hans on aina ollut vaimostaan riippuvainen. On liikuttavaa lukea, miten Egede on koko avioliiton ajan saanut rauhan lapsuuden piilopaikastaan, vaimon hameiden suojasta. Gertrud näyttäytyy parhaana kristittynä, joskin viimeiset sivut vetävät mattoa alta. Lopussa tulee esiin, miten Gertrud on koko ajan ollut miestänsä vahvempi ja itsenäisempi, joskin Hans Egede pyrkii ottamaan vaimon ansiot omikseen. Väkivallankin Gertrud onnistuu kuittaamaan, kun hän kuolinkamppailunsa aikana – saattajien mielestä jo tiedottomana – onnistuu potkaisemaan pappinsa leukaluun halki. Gertrudin kuolema on upeaa luettavaa. Leine sekoittaa kiehtovasti olevan ja maagisen.

Toinen kiinnostava naishahmo on neitsyt Titia. Hän on eräänlainen kuvernöörin taloudenhoitaja, jonka asema on epäselvä. Hän on Porsin holhokki ja potee ilmeisesti epilepsiaa. Taudin aiheuttamia kohtauksia 1700-luvun ihmiset pelkäävät. Titiaa pidetään mielenvikaisena, mutta hän taitaa olla viisaampi kuin moni miehistä. Monet miehet haaveilevat Titian suloista, monet niihin saavat tutustuakin. Kiinnostavaa on, että Titian saattaa raskaaksi se, jota kukaan ei osaa edes epäillä ja että tyttöä kutsutaan raskauden jälkeenkin neitsyeksi. Lopulta Titian kohtalo on synkkä, eivätkä siihen ole vähiten syyllisiä valtaa pitävät miehet.

Leine kommentoi naishahmoillaan naisten asemaa 1700-luvun Grönlannissa. Egeden mukaan ”*naiset ovat täynnä paskaa mutta vailla ajatuksia, ja sen vuoksi heillä on leveä takapuoli ja kapeat hartiat*”. Titian häntä hyväkseen käyttävät miehet tuomitsevat hulluksi ja paholaisen riivaamaksi. Sivistynyt Gertrud taas hoitaa taidolla perhettään ja alueen asukkaita mutta voisi olla paljon muutakin, jos aviomies sen sallisi. Papin tyttäret etsivät epätoivoisesti ja tuloksetta aviomiestä ja samalla elättäjää. Köyhän kansan työillä ja naisilla ei ole mitään valinnanvaraa tulevaisuutensa suhteen.

Punainen mies, musta mies loppuu yllättävään harmoniaan, mikä ei aivan sujuvasti istu synkkään kertomukseen, vaikka ratkaisun voi nähdä osana Leinen ironiaa. Vanhaksi tultuaan ja Getrudin kuoltua Egede pehmenee, luopuu ehdottomuudestaan, myöntää virheitään. Hän jopa pääsee sopuun herrnhutilaisten kanssa.

Hänen vanhin poikansa jatkaa isänsä työtä ja onnistuu siinä isäänsä paremmin. Vaikeimmin on nieltävissä se, mitä tapahtuu Egeden ja Appaluottogin viimeisessä tapaamisessa. Voi vain toivoa, että manaajalla on silloinkin ketun häntä kainalossa.

Suomentajalle *Punainen mies, musta mies* on ollut suururakka. Katriina Huttunen on taas selviytynyt urakastaan mallikkaasti.

Harmillisesti *Punaisen miehen, mustan miehen* oikolukuun ei ole panostettu riittävästi. Vähemmän kunnianhimoisesti rakennetussa tekstissä pikku epätarkkuuksiin ja ilmeisimmin tekstin eri versioista juontaviin kömmähdyksiin ei kiinnittäisi huomiota niin paljon kuin tällaisessa teoksessa, jossa ei voi vain heittäytyä juonen vietäväksi.

Norjalais-tanskalainen Leine (s. 1961) tuntee Grönlannin ja sen historian. Hän on itse elänyt saarilla 15 vuotta. Hän on kasvanut Norjassa Jehovan todistajien parissa teini-ikään saakka. Ihmismielen synkkiä kerroksia kuvaa myös hänen teoksensa *Kuilu* (2018), jolla on yhtymäkohtia Suomen sisällissotaan.

Kim Leine: *Punainen mies, musta mies* (Rød mand / sort mand). Suom. Katriina Huttunen. Tammi 2019. 677 s.

Riitta Vaismaa on kirjallisuuskriitikko